

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-669-0-27>

ACTUAL TRENDS OF MILITARY-POLITICAL ALLIANCES AS FORM OF INTERNATIONAL INTERACTIONS

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ АЛЬЯНСІВ ЯК ФОРМИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Kovtun O. Y.

*PhD in Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor of the International
Organizations and Diplomatic Service,
Educational and Scientific Institute
of International Relations,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine*

Ковтун О. Ю.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної
служби, Навчально-науковий
інститут міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Станом на середину третьої декади ХХІ ст. вже очевидним є факт трансформації системи міжнародних відносин. З одного боку, це закономірний процес зміни міжнародної системи, однак специфіка нинішнього етапу полягає у тому, що попередня система мала різні оцінки з боку фахівців. Так і не було сформовано єдиної думки щодо того чи була постбіполярна система одно- чи багатополлярною, чи була стабільною, які її критеріальні ознаки. У 2020-тих роках можна було відзначити такі риси: перехід від однополлярної до багатоцентричної системи, функціонування на основі розбудови міжнародно-правових норм та інституційних засад попередньої (Ялтинсько-Потсдамської) системи, розширення типів акторів міжнародних відносин, збільшення кількості рівнів взаємодії, превалювання кооперативного підходу при виборі інструментів зовнішньополітичного забезпечення інтересів на міжнародній арені. При всьому цьому постбіполярній системі була властива динаміка, вона постійно змінювалась, що давало деяким фахівцям характеризувати її як таку, що знаходиться у процесі формування.

Сучасна трансформація є логічним перебігом розвитку міжнародних відносин, однак дещо проблемним є визначення «точки відліку» цих змін через попередньо зазначену характеристику. Зважаючи на тему цієї доповіді, можна вважати таким моментом середину 2010-тих років, а конкретніше 2014 рік. Саме початок російської агресії та незаконна

анексія Криму стала тим моментом, коли держава – постійний член Ради безпеки ООН (законність цього статусу не є предметом цього виступу) ввела свої війська на територію іншої суверенної держави, окупувала частину території і включила її до свого складу, юридично закріпивши це в своєму законодавстві. Останнє має суттєве значення, оскільки впродовж 1990-2000-их років було чимало військових операцій, не бездоганих з правової, морально-етичної та тактико-технічної точок зору, однак за їх результатами не було фіксації факту захоплення та приєднання іноземної території з подальшою спробою легалізації цих захоплень.

Станом на середину 2010-тих років відбулась перша поляризація в оцінках цього акту, значна більшість держав засудили порушення основоположних принципів міжнародного права. Однак зміни у стратегіях поведінки все ж набули оформлення ближче до 2020 року. Яскравим є приклад НАТО, в рамках якого хоч і після доволі провокативних заяв Д.Трампа першої каденції, однак відбувся зсув в напрямку виконання раніше досягнутих рішень щодо фінансування діяльності організації з боку європейських партнерів, поступово розпочалось формування структур швидкого реагування і розгортання. Власне, альянс на цьому етапі діяв за вже усталеною практикою: перегляд стратегічної концепції в середньому раз на десятиріччя. Тому новий стратегічний документ був підготовлений на початку 2020-тих років. «Каркас» документу був презентований ще у 2021 році і в ньому були суттєві зміни в першу чергу з огляду на Цілі сталого розвитку ООН, важливість технологічної переваги та таких сфер забезпечення оборони як космос і віртуальний простір [1]. Разом з тим розгортання подій довкола підготовки та початку повномасштабного російського вторгнення в Україну змусило НАТО доопрацювати і відкласти ухвалення Нової стратегічної концепції альянсу до червня 2022 року. Документ мав принципово новітній характер.

Нова стратегічна концепція НАТО артикулювала принцип колективної оборони на 360 градусів, новітнім стало розширення колективної оборони на космічний та віртуальний простір, повернення до підходів із забезпечення ядерної безпеки альянсу часів Холодної війни, і, що є кардинальною зміною, визначено найбільш вірогідного супротивника (росію) та глобального конкурента – Китай [2]. Це знаменувало своєрідне повернення до часів блокового протистояння.

У цей же час активно розбудовується Організація договору про колективну безпеку, яка попри назву, тривалий час мала характер оборонного союзу, однак впродовж 2000-их років набула рис саме організації колективної безпеки, оскільки суттєво розвинуто механізм боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин, боротьби

з організованою злочинністю, тероризмом, інформаційними загрозами та сепаратизмом. Останній напрям отримав поштовх після внутрішньо-політичних акцій та протестів у низці центральноазійських держав впродовж першого десятиліття нового століття. Певним демонстративним кроком було використання військ ОДКБ для придушення протестів у Казахстані у грудні 2021 року. Разом з тим, активних дій щодо російської агресії з боку ОДКБ не було (Білорусь – окремий випадок, бо тут є ще проєкт Єдиної держави і інтеграція вища). Так само як і не було підтримки вірменської позиції під час чергової ескалації конфлікту у Нагорному Карабасі, результатом чого стало повернення контролю Азербайджаном над низкою територій.

У цей же хронологічний період посилюється і розростаються Шанхайська організація співробітництва, яка не є військово-політичним альянсом, однак цей напрям все ж присутній в роботі організації. Важливим етапом стало приєднання до ШОС Індії та Пакистану, активізація Туреччини в останні кілька років. Туреччина намагається посилити свою вагу в регіоні [3]. Це з одного боку є практичним виміром пантюркізму Р.Ердогана, з іншого боку посилене успіхом військової операції Азербайджану у Нагорному Карабасі, який так само як і Україна на першому етапі повномасштабного вторгнення, активно використовував зброю турецького виробництва, а також відновлення започаткованих ще у 1990-тих роках «тюркські» ініціативи для держав Центральної Азії (на зразок «тюркського спільного ринку»). Така активність співпала з об'єктивним російським послабленням в регіоні на тлі масштабних воєнних дій проти України, а також бажанням держав Центральної Азії та Південного Кавказу диверсифікувати шляхи забезпечення своєї безпеки і оборони, а також дистанціюватися від надмірного російського впливу. Цим активно користуються Китай та Туреччина.

Варто також згадати що на початку 2020-тих років сформувались такі ініціативи як QUAD та AUKUS [4?5]. Вони не були чимось принципово новим, однак позначили актуалізацію Індо-Тихоокеанського регіону як найбільш вірогідного ТВД у випадку розгортання глобальної геополітичної конкуренції з ескалацією у форматі збройного конфлікту. Перший проєкт – Австралія, Індія, США та Японія, які почали активні консультації та координацію дій у різних сферах: від медицини (боротьба з пандемією Ковід-19) до спільної протидії китайській діяльності в інформаційному (цифровому, віртуальному та часткового космічному) просторі. Інституціоналізації цього формату взаємодії наразі немає, однак за часів адміністрації Дж. Байдена такі зустрічі відбувались щорічно. Водночас дещо шокував партнерів проєкт за участі Австралії, Великої Британії та США, одним

з елементів якого була побудова підводних човнів на атомній тязі для Австралії сполученими штатами Америки. Ця ініціатива є своєрідним поверненням до практики координації безпеки і оборони часів Холодної війни (штибу АНЗІОС, АНЗІОК), однак на Нова Зеландія (найближчий партнер Австралії), ні Канада (п'ятий учасник системи «Five eyes system» наряду з Новою Зеландією) запрошені до проекту не були.

Повертаючись до європейського регіонального виміру наразі спостерігається значна криза низки безпекових інституцій. ОБСЄ перебуває на етапі стагнації, зокрема через відсутність затвердженого бюджету ще від 2021 року, і є неспроможною зупинити інтенсивну і масштабну війну між двома її членами, НАТО торпедується з боку другої адміністрації під керівництвом Д. Трампа, який завдав величезної шкоди союзницьким зобов'язанням США по всьому світу, ЄС апріорі не був об'єднанням колективної безпеки і оборони, однак зараз механізми активно розбудовуються, що відкладалось в силу природи угруповання десятки років.

Якщо узагальнити і підсумувати, то на сьогодні маємо тенденцію до зростання конфронтації і формування військово-політичних ініціатив різного складу і форматів участі, і ця тенденція, вочевидь, матиме подальше зростання. Разом з тим «ставка» робиться на нові союз, а союзи старого типу змушені адаптуватись до існуючих реалій.

Література:

1. Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу [Аналітична доповідь]. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.20>
2. Стратегічна концепція НАТО-2022 [ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року]. URL: www.nato.int/strategic-concept/
3. Shanghai Cooperation Organisation / official website. URL: <https://eng.sectsc.org/20170109/192193.html>
4. Орлик В., Гриценко А. Підсумки саміту Чотиристороннього діалогу з питань безпеки (QUAD)/ Центр зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-samitu-chotyristoronnoho-dialohu-z-pytan-bezpeky-quad>
5. Орлик В. В. Щодо створення регіонального оборонного альянсу AUKUS/ Центр зовнішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/aukus.pdf>